

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته زبانشناسی همگانی

موضوع:

نقد و بررسی نقش گرایي در ترجمه

گردآورنده: سارا عطارزاده

۱۳۸۶ / ۱۸ / ۲۴

استاد راهنما: دکتر فرزانه فرحزاد

استاد مشاور: دکتر غلامرضا تجویدی

سال تحصیلی ۸۵-۸۶

شماره ۸۵

شماره ثبت: ۱۷۱۷۱۸۵
۱۳۸۶ / ۱۸ / ۲۴

۱ ۵ ۴ ۷ ۶ ۶

چکیده

در این پژوهش برآنیم که به نقد و بررسی نقش گرایی در ترجمه بپردازیم. بدین منظور، ابتدا برخی از تعاریف ترجمه و مفاهیم نظریه ترجمه را آورده‌ایم.

سپس پیشینه‌ای از مطالعات ترجمه را مطرح کرده‌ایم؛ این مطالعات در دو دوره پیش از زیانشناسی و دوره زیانشناسی طبقه‌بندی شده‌اند، که در دوره پیش از زیانشناسی، نظریات ترجمه در مشرق زمین، تاریخ نظریات ترجمه در جهان اسلام، تاریخچه ترجمه در ایران و نظریات ترجمه در غرب بررسی شده‌اند. در دوره زیانشناسی نیز ابتدا حوزه مستقل ترجمه شناسی و سپس رابطه بین ترجمه و زیانشناسی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. پس از آن، به پیشینه نقش گرایی در ترجمه و نقد و بررسی نظریات نقش گرا در این حوزه پرداخته‌ایم. و سرانجام به نظریه «اسکوپس»، انتقادات وارد به آن و کاربرد عملی آن در حوزه ترجمه رسیده‌ایم.

نتیجه‌ای که از مقایسه نظریات نقش گرا و نظریه «اسکوپس» در این پژوهش حاصل شد، اثبات این فرضیه بود که نظریه «اسکوپس»، یک نظریه نقش گرا در حوزه ترجمه است.

سپاس نامه

در اینجا جا دارد که از اساتید گرانقدرم، سرکار خانم دکتر فرزانه فرحزاد، استاد راهنما، جناب آقای دکتر غلامرضا تجویدی، استاد مشاور، و خانم دکتر میر دهقان همچنین همه اساتید دیگری که در طول این تحقیق و بلکه در تمام مدت تحصیل همواره راهنمای من بودند، کمال تشکر و قدردانی را داشته باشم.

و نیز از تمامیت ساحت خانواده‌ام، به ویژه پدر و مادر مهربان و همسر فداکارم سپاسگزارم که همیشه با صبوری بی حوصلگی‌هایم را تحمل کرده و دلسوز و مشوق من در امر تحصیل بوده‌اند.

ب ..... چکیده فارسی

ج ..... سپاس نامه

۱ فصل اول

۲ ..... ۱-۱ مقدمه

۴ ..... ۲-۱ تعریف موضوع تحقیق

۵ ..... ۳-۱ سوال‌های اصلی تحقیق

۵ ..... ۴-۱ فرضیه

۵ ..... ۵-۱ چارچوب نظری تحقیق

۶ ..... ۶-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق

۷ ..... ۷-۱ هدف تحقیق

۷ ..... ۸-۱ روش تحقیق

۸ فصل دوم

۹ ..... ۱-۲ مقدمه

۹ ..... ۲-۲ تعاریف ترجمه

۱۶ ..... ۳-۲ مفاهیم نظریه ترجمه

۲۳ ..... ۴-۲ نقش‌های زبان

۲۴	..... دیدگاه فلسفی ۱-۴-۲
۲۶	..... یاکوبسن ۲-۴-۲
۲۹	..... هلیدی ۳-۴-۲
۳۳	فصل سوم
۳۴	..... ۱-۲ دو دوره در بررسی مسائل ترجمه
۳۶	..... ۲-۳ نظریات ترجمه در دوره پیش از زبانشناسی
۳۶	..... ۱-۲-۲ نظریات ترجمه در مشرق زمین
۴۱	..... ۱-۱-۲-۳ تاریخ نظریات ترجمه در جهان اسلام
۴۹	..... ۲-۱-۲-۳ تاریخچه ترجمه در ایران
۶۳	..... ۲-۲-۳ نظریات ترجمه در غرب
۸۶	..... ۳-۲ مطالعات ترجمه در دوره زبانشناسی
۸۷	..... ۱-۳-۳ مطالعات ترجمه (حوزه مستقل ترجمه شناسی)
۹۰	..... ۱-۱-۳-۳ منظور از مطالعات ترجمه چیست؟ (انواع مطالعات ترجمه) ..
۹۲	..... - مطالعات محض ترجمه
۹۷	..... - مطالعات کاربردی ترجمه
۱۰۰	..... ۲-۳-۳ ترجمه و زبانشناسی
۱۰۰	..... ۱-۲-۳-۳ رابطه بین ترجمه و زبانشناسی
۱۰۱	..... ۲-۲-۳-۳ رویکردهای زبانشناختی به ترجمه
۱۱۰	..... ۴-۳ مکاتب عمده ترجمه شناسی در اروپا

۱۱۲	..... مکتب ترجمه شناسی مبتنی بر زبان شناسی
۱۲۱	..... ۵-۳ انتقادات وارد به دخالت زبان‌شناسی در ترجمه
۱۲۶	..... ۶-۳ ترجمه به عنوان یک کلیت
۱۳۵	..... ۷-۳ جمع بندی
۱۳۷	فصل چهارم
۱۳۸	..... ۱-۴ پیشینه نقش‌گرایی در ترجمه
۱۴۸	..... ۲-۴ نظریه های نقش‌گرا در ترجمه
۱۴۹	..... ۱-۲-۴ مدل کاتارینا رایس
۱۵۱	..... ۱-۱-۲-۴ انتقادات وارد به مدل « رایس »
۱۵۴	..... ۲-۲-۴ نظریه یوستا هولتزمنتری
۱۵۹	..... ۱-۲-۲-۴ انتقادات وارد به نظریه « منتری »
۱۶۰	..... ۲-۲-۴ مدل کریستین نورد
۱۶۶	..... ۱-۳-۲-۴ انتقادات وارد به مدل « نورد »
۱۶۷	..... ۳-۴ نقد نقش‌گرایی در ترجمه
۱۷۴	..... ۴-۴ نظریه « اسکوپس »
۱۷۸	..... ۱-۴-۴ انتقادات وارد به نظریه « اسکوپس »
۱۸۳	..... ۵-۴ کاربرد عملی نظریه « اسکوپس »

۱۹۱	فصل پنجم
۱۹۲	۱-۵ خلاصه یافته‌ها .....
۱۹۲	۱-۱-۵ ویژگی‌های کلی نقش‌گرایی و نظریات نقش‌گرا در ترجمه .....
۱۹۶	۲-۱-۵ ویژگی‌های کلی نظریه «اسکوپس» .....
۱۹۹	۲-۵ نتیجه‌گیری .....
۲۰۱	۳-۵ پیشنهادها و کاربردها .....
۲۰۳	کتابنامه‌ها
۲۰۳	کتابنامه فارسی .....
۲۰۶	کتابنامه انگلیسی .....

فصل اول

امروزه در حوزه مطالعات ترجمه، نقش‌گرایی^۱ را مکتبی نو به حساب می‌آورند. نقش‌گرایی در ترجمه، اصطلاحی عام است که به تعدادی نظریه درباره ترجمه اطلاق می‌شود. این نظریه‌ها در جزئیات با هم تفاوت‌هایی دارند، اما وجه مشترک آن‌ها این است که بر نقش یا کارکرد متن ترجمه شده در فرهنگ مقصد تأکید دارند.

نقش‌گرایی نه در مقام نظر و نه در مقام عمل، مفهوم جدیدی نیست. مکتب نقش‌گرایی در ترجمه در دهه ۷۰ در آلمان نضج گرفت، اما در طول تاریخ ترجمه، بسیاری از مترجمان، لااقل در ترجمه برخی انواع متون، کوشیده‌اند روان ترجمه کنند و رنگ و بوی متن اصلی را از ترجمه بزدایند و ترجمه را به مثابه متنی مستقل به خواننده عرضه کنند. دلیل این رویکرد به ترجمه یکی آن است که مترجم در عمل گاه مجبور است از پای بندی بی قید و شرط به نویسنده و شیوه بیانی او عدول کند و با ملاحظه خواننده ترجمه، متن را به زبانی روان و قابل فهم برای او بنویسد. دیگر آن که اصل یا اصول نقش‌گرایی بر عقل سلیم مبتنی است؛ زیرا تفاوت‌های طبیعی میان زبان‌ها و فرهنگ‌ها و نیز تفاوت‌های میان دو نوع مخاطب را در نظر می‌گیرد. چنانکه می‌دانیم، در طول تاریخ ترجمه، دو رویکرد کلی به ترجمه به موازات یکدیگر وجود داشته است :

---

^۱ Functionalism

یکی رویکرد « لفظ در برابر لفظ » و دیگری رویکرد « معنا در برابر معنا ». در واقع، نظریه‌های نقش‌گرا، تقریر جدیدی از رویکرد « معنا در برابر معنا » هستند.

نقش‌گرایی در ترجمه از مکتب نقش‌گرایی در زبانشناسی اثر پذیرفته است. نظریه‌پردازان ترجمه، آنچه را که زبانشناسان نقش‌گرا درباره زبان گفته‌اند، به ترجمه تعمیم داده‌اند. اینان ترجمه را همچون زبان، رفتار یا واقعه‌ای تعریف کرده و هدف ترجمه را برقراری ارتباط دانسته‌اند. برای مثال، فرث (۱۹۶۸) بر اساس مفهوم « بافت موقعیت » که « مالینوفسکی » آن را ابداع کرده، معنای عبارت را بر اساس کارکرد عبارت در بافت تعریف می‌کند. بافت موقعیت، در بردارنده طرفین موجود در یک واقعه گفتاری، خود واقعه و برخی ویژگی‌های مربوط دیگر می‌باشد. « لاسول » (۱۹۴۸) واقعه گفتاری را شامل اجزای زیر می‌داند: « چه کسی، چه چیزی را از چه طریق، به چه کسی و با چه تأثیری می‌گویند ». همچنین محققان ترجمه از مباحث زبانشناختی تحلیل گونه^۱ استفاده کرده‌اند تا آنجا که « گریگوری » (۱۹۸۰) می‌گوید هدف اساسی در ترجمه، برقراری تعادل میان متن اصلی و متن ترجمه شده در سطح گونه است. چنانکه گفته شد، مکتب نقش‌گرایی در دهه ۱۹۷۰ در آلمان شکل گرفت. بنیانگذاران این مکتب « کاتارینا رایس »، « هانس جی. ورمیر » و « یوستا هولتز

---

^۱ -genre

منتري « هستند. نظريات اين افراد بعدها به وسيله پيروان و شاگردان آنها در آلمان از جمله « هانس هونيك » ، « پاول كوسمايل » ، « زيگرید كوپش - لوسريت » ، « اشميت » ، « كريستين نورد » و نيز در خارج از آلمان، به خصوص در كشورهاي غير انگليسي زبان، از جمله توسط « مری اسنل هورنبي » در دانشگاه وين اشاعه يافت.

۲-۱ تعريف موضوع تحقيق :

در اين تحقيق به بررسي نظريه‌هاي نقش‌گرا در حوزه ترجمه و تأثيري كه اين نظريه‌ها از نقش‌گرایی در زبانشناسی پذيرفته‌اند می‌پردازيم. همچنين به نقد و ايراداتی اشاره خواهيم كرد كه به هر يك از نظريه‌هاي نقش‌گرا در ترجمه و در كل به نقش‌گرایی در ترجمه وارد شده است. سپس به بررسي نظريه «اسكوپس» در حوزه ترجمه و نيز انتقادات وارد به آن خواهيم پرداخت و اشاره‌ای نيز به کاربرد عملي نظريه « اسكوپس » در ترجمه خواهيم داشت. در نهايت به اين سوال می‌پردازيم كه آیا « اسكوپس » يك نظريه نقش‌گرا است يا خير؟

۳-۱ سوال‌های اصلی تحقیق :

۱. نظریه « اسکوپس » چیست؟

۲. آیا « اسکوپس » یک نظریه نقش‌گرا است؟

۳. کاربرد عملی نظریه « اسکوپس » در ترجمه به چه شکل است؟

۴-۱ فرضیه :

- نظریه « اسکوپس » یک نظریه نقش‌گرا است.

۵-۱ چارچوب نظری تحقیق :

چارچوب نظری این تحقیق نظریه « نقش‌گرایی » در ترجمه است.

«نقش‌گرایی» در ترجمه مبتنی بر این اصل کلی است که : نقش و کارکرد متن

مقصد در ترجمه، روش ترجمه را تعیین می‌کند؛ به عبارت دیگر، مترجم با توجه

به نقشی که قرار است متن مقصد در فرهنگ مقصد ایفا کند، روش ترجمه متن

را بر می‌گزیند.

۶-۱ ضرورت و اهمیت تحقیق :

تا چند دهه قبل، ترجمه را زیر مجموعه و یکی از شاخه‌های زبان‌شناسی کاربردی می‌دانستند و از این رو نگاه به ترجمه به عنوان شاخه‌ای مستقل از علم، چند دهه بیشتر عمر ندارد. هنوز هم برخی بر این باورند که ترجمه یک هنر است و نه یک فن و علم. یعنی ضرورتی ندارد که برای مترجم شدن تحصیلات آکادمیک داشت؛ بلکه با داشتن کمی استعداد و خلاقیت و یک دیکشنری می‌توان دست به ترجمه زد.

همانطور که گفتیم، به علت اینکه عمر علم ترجمه به عنوان شاخه‌ای مستقل، چند دهه بیشتر نیست، نظریه‌هایی هم که در این مورد مطرح شده، بیشتر از نظریه‌های زبان‌شناسی الهام گرفته‌اند. یکی از نظریه‌های ترجمه که ارتباط مستقیم با نظریات زبان‌شناسی دارد، نظریات نقش‌گرا در ترجمه است، که بررسی رابطه این دو با هم، قابل توجه و راهگشا است و از طرفی به نظر می‌رسد که نظریات نقش‌گرا نسبت به سایر نظریات، در ترجمه عملی کاربرد بیشتری دارند. در هر صورت برخورد با ترجمه به عنوان یک علم مستقل که تا حد زیادی از علم زبان‌شناسی تأثیر پذیرفته، ولی زیر مجموعه‌ای از آن علم نیست، از ضروریات دنیای امروز به حساب می‌آید؛ دنیایی که در آن مرزهای جغرافیایی کمرنگ و کمرنگ‌تر شده و ناگزیریم از کمرنگ‌کردن مرزهای زبانی.

۷-۱ هدف تحقیق:

هدف از این تحقیق بررسی نقش‌گرایی و انتقادات وارد به آن در حوزه ترجمه، بررسی نظریه «اسکوپس» و کاربرد عملی آن در ترجمه، و نهایتاً پرداختن به این مسأله است که با توجه به فاکتورهای اصلی نقش‌گرایی، آیا نظریه «اسکوپس» واقعا یک نظریه نقش‌گراست یا خیر.

۸-۱ روش تحقیق:

این تحقیق یک تحقیق نظری است و مانند سایر تحقیقات نظری، مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی منابع موجود در کتابخانه‌ها و سایت‌های اینترنتی است. در عین حال بنا به ضرورت، در بخش‌هایی از تحقیق به دارالترجمه‌ها و مشاهده عینی روش کار آن‌ها پرداخته‌ایم.

فصل دوم

۱-۲ مقدمه

در طول تاریخ تعاریف متعددی از ترجمه به عمل آمده است که همه آنها درست می باشند، اما هیچ یک را نمی توان تعریف کامل و بلانقصی دانست. افراد مختلف از دیدگاههای متفاوت به ترجمه نگریده و طبق دیدگاه و نقطه نظر خود تعریفی از ترجمه ارائه داده اند.

تعاریفی که در این قسمت آورده شده اند دارای سه ویژگی هستند:

اول) اینکه همه تعاریف متعلق به نظریه پردازان غربی هستند، زیرا متأسفانه از نظریه پردازان مشرق زمین در این رابطه چیزی در دست نیست.

دوم) اینکه در ارائه تعاریف سیر تاریخی رعایت شده است.

سوم) اینکه فقط تعاریفی را آورده ایم که به توصیف دقیق ترجمه پرداخته اند و اظهار نظرهای کلی و سلیقه ای در رابطه با ترجمه حذف گردیده اند و به همین دلیل گاهی با خلأ زمانی در سیر تاریخی مواجه شده ایم.

۲-۲ تعاریف ترجمه

نخستین تعریفی که از ترجمه در دست می باشد، متعلق است به «هوراس»^۱، حماسه سرای رومی، که در ۶۹ پیش از میلاد تا ۸ پس از میلاد می زیست. از نظر او ترجمه:

---

^۱-Horace

«... به جابه‌جائی معنا بین دو ساخت کلامی می‌پردازد به گونه‌ای که تصویر متن مبداء و شبکه ساختارهای صرفی، نحوی و معنایی آن تا حد امکان حفظ گردد.» (میرعمادی، ۱۳۷۰، ص ۴۶)

می‌توان گفت که تعریف «هوراس» عمدتاً ناظر بر ترجمه کلمه به کلمه یا لغوی است. چرا که هیچ دو زبانی یافت نمی‌شوند که از ساختهای مشابه در کلیه سطوح برخوردار باشند و در واقع در صورتی که ترجمه‌ای از رویه مطرح شده در تعریف فوق پیروی کرده باشد، ناموفق خواهد بود.

«ویلیام فالک^۱» نظریه‌پرداز قرن هفدهم معتقد بود که ترجمه وسیله‌ای است که از طریق آن جنبه کاربردی پیام منتقل می‌گردد. وی از جمله نظریه‌پردازانی بود که اعتقاد داشت در ترجمه باید واژه‌ها را در متن مورد توجه قرار داد (همان، ص ۷۷).

«لئونارد فاستر^۲» (۱۹۵۸)، ترجمه را عمل انتقالی می‌داند که از طریق آن محتوای متنی به زبان دیگری انتقال می‌یابد.» (همان، ص ۱۲۵)

«رومن یاکوبسن^۳» (۱۹۵۹)، معتقد است که ترجمه نوعی انتقال معنایی تمام عیار است که از یک زبان به زبان دیگر انجام می‌پذیرد و نباید آنرا تبادل واحد به واحد و به صورت انتزاعی فرض داشت. وی می‌گوید نقش مترجم آن

---

^۱ - William Falk

^۲ - Leonard Foster

^۳ - Roman Jakobson

است که با خواندن و بررسی متن اصلی، تصویری کلی از آن به دست آورد و سپس همان تصویر را در زبان دیگر بازآفرینی نماید (میرعمادی، ۱۳۷۴، ص ۱۲۶).

« پل والر^۱ » در تعریف ترجمه چنین می‌گوید :

«ترجمه عبارت است از بازسازی عین تأثیر یک علت خاص (متن اصلی) از طریق علتی دیگر (ترجمه) تا آنجا که ممکن باشد.» (میرعمادی، ۱۳۷۰، ص ۱۲۸)

« وینتر ورنر^۲ » (۱۹۶۱)، ترجمه را عمل جایگزین سازی یک تعبیر به جای تعبیری مشابه در زبانی دیگر می‌داند (همان، ص ۱۴۴). وی معتقد است که ترجمه کوششی است در جهت انتقال یک تجربه یا فرمول خاص از جهان اطراف از زبانی به زبان دیگر (صفارزاده، ۱۳۶۶، ص ۲۰).

« جی. سی. کتفورد^۳ » (۱۹۶۵) از معدود محققانی است که کوشیده است ترجمه را در قالب یک نظریه زبانشناختی بررسی کند. وی در این زمینه از نظریه « مقوله و میزان » « هلیدی^۴ » کمک گرفته و با اعمال تحلیلهای آن بر ترجمه به بررسی آن پرداخته است. « کتفورد »، در تعریف ترجمه می‌گوید :

---

¹ -Paul Valery

² -Winter Werner

³ -J. C. Catford

⁴ -Halliday

« ترجمه عملی انتقالی است که در طی آن متنی از زبان مبداء جای خود را

به متن برابری در زبان مقصد می‌دهد.» (همان، ص ۱۴۲)

منظور « کتفورد » از « متن » در این تعریف هر « جزء » زبانی است که

می‌تواند از یک بند تا کل یک کتاب را شامل شود. وی در تعریف خود بیان

«متنی» را با کلیه ویژگیهای آن در زبانی دیگر ترجمه دانسته است.

« جیری لوی^۱ » محققى که نظریه ترجمه خود را در سال (۱۹۶۶)، در اثری

به نام « ترجمه: فرآیند تصمیم‌گیری^۲ » ارائه داد، معتقد بود که ترجمه یک فرآیند

ارتباطی است که از طریق آن دانش نهفته در متن اصلی به خوانندگان بیگانه

انتقال می‌یابد.

« پیتر نیومارک^۳ »، نظریه پرداز نامدار ترجمه در قرن بیستم معتقد است

که:

« ترجمه مهارتی است که مترجم می‌کوشد از طریق آن پیام مکتوبی را در

زبان مقصد جایگزین پیام مکتوبی در زبان مبداء نماید.» (همان، ص ۱۴۷)

« داسترت^۴ » نیز معتقد است که ترجمه «شاخه‌ای از زبان‌شناسی کاربردی

است که به ویژه به بررسی مسأله انتقال معنی از یک مجموعه نماد طرح‌دار ...

به مجموعه دیگری از نمادهای طرح‌دار می‌پردازد.» (کتفورد، ۱۳۷۰، ص ۶۵)

---

^۱ -Jiri Levy

^۲ -Translation as a decision process

^۳ -Peter Newmark

^۴ -Dostert